manglende overholdelse af de fastsatte forpligtelser bl.a. med hensyn til varens endelige bestemmelse.

Det er ifølge fællesskabsretten tilstrækkeligt, at kun den første ordre er afgivet skriftligt, når senere købekontrakter — selv om de er indgået mundtligt — henviser til den første ordre, og det sikres, at de retslige følger ligeledes kan gøres gældende med hensyn til senere ordrer.

De pågældende kontrakters retsvirkninger og øvrige vilkår skal bedømmes efter national ret.

I de forenede sager 66 og 99/81

angående anmodninger, som Bundesgerichtshof — 8. civile afdeling — i medfør af EØF-traktatens artikel 177 har indgivet til Domstolen for i de for nævnte ret verserende sager

ARNOLD POMMEREHNKE (sag 66/81)

mod

BUNDESANSTALT FÜR LANDWIRTSCHAFTLICHE MARKTORDNUNG (BALM)

og

1. FIRMA WILHELM FRANZEN,
2. HANS-HARALD WITT (sag 99/81)

mod

BUNDESANSTALT FÜR LANDWIRTSCHAFTLICHE MARKTORDNUNG

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 6 i Kommissionens forordning nr. 349/73 af 31. januar 1973 om afsætning til nedsat pris af interventionssmør, bestemt for umiddelbart forbrug i form af koncentreret smør (EFT L 40, s. 1),

har

DOMSTOLEN (tredje afdeling)

sammensat af afdelingsformanden A. Touffait, dommerne Mackenzie Stuart og U. Everling,

generaladvokat: P. VerLoren van Themaat
justitssekretær: P. Heim

afsagt følgende

DOM

Sagsfremstilling

I — Faktiske omstændigheder og retsforhandlinger

Kommissionen udstedte forordning nr. 349/73 af 31. januar 1973 om afsætning til nedsat pris af interventionssmør, bestemt for umiddelbart forbrug i form af koncentreret smør (EFT L 40, s. 1), først og fremmest for at formindske de smørlagre, der var opstået som følge af interventioner på smørmarkedet i medfør af artikel 6 i Rådets forordning nr. 804/68 af 27. juni 1968 om den fælles markedsordning for mælk og mejeriprodukter (EFT 1968 I, s. 169). Med henblik herpå åbnede Kommissionen mulighed for afsætning af smør i form af koncentreret smør til nedsat pris; iværksættelsen heraf skulle ske »på begæring af den medlemsstat, som mener sig i stand til at gennemføre det med et godt resultat«, dvs. ved at forhindre, at det koncentrerede smør anvendes til andet end den endelige bestemmelse og således medfører forstyrrelser på smørmarkedet. Forordningens artikel 6, stk. 1 og 2, har følgende ordlyd:

»1. Enhver, der ligger inde med smør eller koncentreret smør, skal føre et regnskab, som for hver leverance gør det muligt at konstatere navn og adresse på købere af smørret eller af det koncentrerede smør og de mængder, der svarer hertil.

2. I tilfælde af senere salg af smørret skal forpligtelserne vedrørende smørrets forarbejdning, emballering og endelige bestemmelse fremgå af salgskontrakten.

Denne kontrakt skal udfærdiges skriftligt og skal angive, at køberen har kendskab til sådanne retslige følger, bestemt af den pågældende medlemsstat, som han udsætter sig for, hvis han ikke overholder de ovenfor omtalte forpligtelser«.

Ved beslutning af 22. december 1972 bemyndigede Kommissionen i henhold til forordning nr. 2561/72 af 6. december 1972 (JO L 274, s. 12), som blev afløst af forordning nr. 349/73, Forbundsrepublikken Tyskland til at sælge 6 000 tons koncentreret smør til nedsat pris. Ved beslutning af 8. februar 1973 nedsatte Kommissionen denne mængde til 4 000 tons.

Einfuhr- und Vorratsstelle für Fette (herefter benævnt EVF) — som senere er afløst af revisionsindstævnte i hovedsagen, BALM — forestod som interventionsorgan afsætningen af det koncentrerede smør og udstedte i denne forbindelse den 13. februar 1973 visse cirkulærer, hvori det ligeledes pålagde sine aftagere kun at sælge koncentreret smør i henhold til en skriftlig salgskontrakt, som skulle indeholde en klausul om konventionalbod, og som overførte denne forpligtelse til senere købere.

På denne baggrund købte Pommerehnke — sag 66/81 — som på daværende tidspunkt var indehaver af firmaet Albrecht, Schütze & Co., 71 740 kg koncentreret smør af flere forskellige selskaber. I tolv ud af i alt sytten tilfælde underskrev firmaets repræsentanter dokumenter benævnt »købekontrakt og forpligtelseserklæring«, hvori købsmængden, men

ikke salgsprisen var angivet; i to andre tilfælde indeholdt dokumentet ingen oplysninger om den købte mængde, og endelig blev der i de tre sidste tilfælde ikke afgivet nogen skriftlig erklæring. Firmaet forpligtede sig i de skriftlige erklæringer til at anerkende de i cirkulærerne fra EVF fastsatte bestemmelser og i tilfælde af overtrædelse at indbetale forskellen mellem interventionsprisen og den af Kommissionen fastsatte salgspris til EVF. Den købte vare blev videresolgt til tredjemænd, uden at salget skete skriftligt; varen blev anvendt i disse tredjemænds virksomheder.

Firma Franzen, med Hans-Harald Witt som personligt hæftende deltager — sag 99/81 — købte 6 560 kg koncentreret smør af Butter- und Eierzentrale Nordmark GmbH (herefter benævnt BEZN). Kun ved den første bestilling underskrev repræsentanten for Firma Franzen det ovenfor nævnte dokument; dokumentet indeholdt ingen oplysninger om varens mængde og pris; derimod indeholdt dokumentet en påtegning, hvorefter forpligtelseserklæringen skulle gælde for alle senere, telefonisk bestilte leverancer. Af det således købte koncentrerede smør blev 2 900 kg solgt, uden at der i den forbindelse blev udfærdiget en skriftlig købekontrakt, og uden at der blev krævet en skriftlig forpligtelseserklæring fra den senere aftager. Efter videresalg gennem denne blev det solgte koncentrerede smør anvendt i strid med det angivne formål.

Da de to revisionsappellanter under sagens behandling ved Bundesgerichtshof gjorde gældende, at de ikke var forpligtet til at betale den krævede bod, fordi de ikke havde indgået en skriftlig købekontrakt med deres leverandører, fandt retten, at afgørelsen af de to tvister afhænger af spørgsmålet, »om løftet om konventionalbod blev afgivet i behørig skriftlig form«.

Bundesgerichtshof mener, at det for at afgøre dette spørgsmål er nødvendigt at foretage en fortolkning af artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73.

Ifølge Bundesgerichtshof gælder bestemmelsen også for koncentreret smør, og »da afsætningen af smør til nedsat pris altid kun foregår på en enkelt medlemsstats område«, er retten tilbøjelig til at anse kravet om skriftlighed for en principiel regel, hvis nærmere indhold og retsvirkninger skal udledes af medlemsstaternes ret. Først efter at have givet udtryk for sin opfattelse kommer retten til det resultat, at artikel 177, stk. 3, er til hinder for, at retten selv foretager fortolkningen, og at sagen skal forelægges Domstolen.

Følgelig har den nationale ret besluttet at udsætte sagen, og den har ved to kendelser af hhv. 11. marts og 8. april 1981 forelagt Domstolen følgende spørgsmål:

»1. Omfatter artikel 6, stk. 2, i Kommissionens forordning (EØF) nr. 349/73 af 31. januar 1973 (EFT L 40, s. 1, af 13. februar 1973) kun senere salg af smør i uforarbejdet stand, eller omfatter den også senere salg af koncentreret smør?

2. Hvis denne bestemmelse også gælder for koncentreret smør:

a) Hvilke krav kan der da i henhold til fællesskabsretten stilles til overholdelse af bestemmelsen om skriftlighed? Er det især tilstrækkeligt til opfyldelse af kravet om skriftlighed, at der kun er afgivet

en skriftlig erklæring af køberen — *som ikke nærmere angiver pris og mængde*[1] — og ikke af sælgeren, eller skal disse krav bedømmes i forhold til medlemsstaternes ret?

b) Hvis det ifølge fællesskabsretten er tilstrækkeligt til opfyldelse af kravet om skriftlighed, at der kun foreligger en af køberen underskrevet ordreafgivelse, er det da tilstrækkeligt, at kun den første ordre er afgivet skriftligt, og senere købekontrakter er indgået mundtligt under henvisning til den første ordreafgivelse?

c) Hvis kravet om skriftlighed ikke er opfyldt i henhold til fællesskabsretten, er købekontrakten — indbefattet en heri indeholdt erklæring fra køberen om at betale konventionalbod — da ugyldig i henhold til fællesskabsretten, eller skal retsvirkningerne bedømmes efter medlemsstaternes ret?»

Forelæggelseskendelserne er registreret på Domstolens justitskontor hhv. den 31. marts 1981 (sag 66/81 og den 24. april 1981 (sag 99/81).

Domstolen har ved kendelse af 13. maj 1981 besluttet at forene sagerne under retsforhandlingerne og domsafsigelsen.

I medfør af artikel 20 i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen er der indgivet skriftlige indlæg af Pommerehnke, revisionsappellant i sag 66/81, ved advokat Dotzauer, Hamburg, Firma Franzen og Witt, revisionsappellanter i sag 99/81, ved advokat Festge, Hamburg, BALM, revisionsindstævnt, ved advokat professor Nirk med møderet for Bundesgerichtshof i Karlsruhe, og Kommissionen for De europæiske Fællesskaber ved Hilf, Kommissionens juridiske tjeneste, som befuldmægtiget, bistået af advokat Stockburger, Frankfurt am Main.

På grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen i henhold til procesreglementets artikel 95 ved kendelse af 25. november 1981 besluttet at henvise sagen til tredje afdeling og at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisførelse.

II — Indlæg i henhold til artikel 20 i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen

A — Det første spørgsmål

Revisionsappellanterne i hovedsagen og Kommissionen deler Bundesgerichtshof's opfattelse, hvorefter artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73 omhandler senere salg af såvel smør som koncentreret smør.

Det fremgår af de tre indlæg, at denne fortolkning både følger af forordningens ordlyd og formål.

Ganske vist er både smør og koncentreret smør udtrykkeligt nævnt i artikel 6, stk. 1, mens artikel 6, stk. 2, kun nævner smør; det er imidlertid i strid med formålet med artikel 6, stk. 2, og

1 — Dette er den eneste forskel i spørgsmål 2; spørgsmålet i sag 66/81 indeholder ikke denne oplysning.

den sammenhæng, hvori artiklen indgår, at slutte heraf, at bestemmelserne i stk. 2 kun vedrører smør og ikke koncentreret smør.

Artiklen er en del af ordningen i forordning nr. 349/73, hvis formål det er at fremme afsætningen af smør under den forudsætning, at det afsættes til umiddelbart forbrug og ikke anvendes i forarbejdningsindustrien. Det er derfor nødvendigt med »et effektivt kontrolsystem, hvor forordningens artikel 6 indeholdt bestemmelserne vedrørende registrering og skriftlighed ved afsætningen af smør, hvadenten det drejer sig om forarbejdet smør eller smør i uforarbejdet stand«, så meget mere som smørret »kun kunne bringes i omsætning og således sælges til umiddelbart forbrug i form af koncentreret smør«.

Det ville have absurde følger, hvis artikel 6, stk. 2, kun fandt anvendelse på smør.

Det er desuden ligeledes nødvendigt at udfærdige skriftlig købekontrakt ved salg af koncentreret smør til nedsat pris, fordi koncentreret smør også handles på normal vis, dvs. til en højere pris end prisen for koncentreret smør omfattet af forordning nr. 349/73. Kravet om skriftlighed tjener til at skelne mellem de to forskellige former for koncentreret smør i handelen og undgå misbrug.

Endelig er koncentreret smør i henhold til forordning nr. 349/73 en særlig form for smør, mens udtrykket smør er et artsbegreb, hvilket ikke alene følger af forordningens overskrift, men ligeledes af sjette betragtning og artikel 1, litra a). Disse snævre definitioner er ikke fulgt i alle tilfælde, og det må for hver bestemmelse i forordning nr. 349/73 undersøges, om udtrykket smør anvendes som artsbegreb — som dækkende udtrykkene smør og koncentreret smør — eller udelukkende smør i uforarbejdet stand. Med hensyn til artikel 6, stk. 2, »fremgår det [imidlertid] klart af sammenhængen ... at der er tale om smør i vid forstand, der omfatter koncentreret smør«.

BALM er af den modsatte opfattelse. Sagsøgte støtter sin opfattelse dels på forordningens ordlyd, som ifølge sagsøgte klart skelner mellem smør og koncentreret smør, specielt artiklerne 1, 2, 3 og 4 — bestemmelserne i artiklerne 5 og 6, stk. 1, og artikel 7, er ikke i modstrid hermed — og som ikke danner grundlag for »at hævde, at netop forordningens artikel 6, stk. 2, andet afsnit, indeholder en redaktionel fejl for så vidt den i stedet for koncentreret smør nævner smør«, dels på den omstændighed, at »den særlige begrundelse« for bestemmelsen i artikel 6, stk. 2, er, at »senere salg af *smør* skal ske ved skriftlig kontrakt, for at der også kan søges regres i tilfælde, hvor en uberettiget anvendelse af smørret inden forarbejdningen til koncentreret smør konstateres på et senere tidspunkt, dvs. efter at sikkerheden er blevet frigivet«.

BALM anfører videre, at Forbundsrepublikken Tyskland i overensstemmelse med forordningens artikel 12 har truffet de nødvendige forholdsregler for at sikre, at det koncentrerede smør anvendes i overensstemmelse med reglerne; selv om det antages, at det er nødvendigt at udfærdige en købekontrakt, er dette krav opfyldt, idet der rent faktisk er sluttet en sådan kontrakt mellem BALM og aftagerne.

B — Det andet spørgsmål

Revisionsappellanten, Pommerehnke, er af samme opfattelse som Bundesgerichtshof og mener ligeledes, at betydningen af kravet om, at købekontrakten ved salg af koncentreret smør skal udfærdiges skriftligt — og den nærmere fremgangsmåde — skal afgøres efter den enkelte medlemsstats ret. Denne opfattelse bekræftes dels ved, at medlemsstaterne fastsætter sanktionerne i tilfælde af overtrædelse af de i artikel 6 nævnte forpligtelser, dels ved at fællesskabsretten ikke indeholder bestemmelser om hverken de reelle betingelser, som er forbundet med kravet om skriftlighed, eller om retsvirkningerne af en overtrædelse heraf.

Ifølge Pommerehnke kan der således ikke være tale om at anvende medlemsstaternes almindelige retsgrundsætninger, så meget mere som det er vanskeligt at fastlægge disse.

Pommerehnke mener derimod ikke, at Bundesgerichtshof's konstatering, hvorefter »salg af smør til nedsat pris altid finder sted på én medlemsstats område«, er »overbevisende«. Han har i denne forbindelse anført, at han har kendskab til »tilfælde«, hvor koncentreret smør efter afgang fra lager og salg i Belgien i overensstemmelse med forordning nr. 349/73 er blevet solgt af belgiske virksomheder til tyske virksomheder og derefter videresolgt i dette land«.

Pommerehnke understreger ikke desto mindre, at afsætningen af smørret »næsten udelukkende [er foregået] inden for hver af de medlemsstater, som afsatte det oplagrede smør«. Følgelig måtte deltagerne i handelen gå ud fra, at kravet om skriftlighed skulle forstås i overensstemmelse med det i deres nationale retsorden gældende krav. Den omstændighed, at revisionsappellantens sælger ikke har overholdt de nationale retsregler, er uden betydning.

Kommissionen er også enig med Bundesgerichtshof på dette punkt. Ifølge Kommissionens opfattelse må der som følge af formålet med artikel 6, stk. 2, andet afsnit, stilles det mindstekrav på fællesskabsplan, at de forpligtelser, som køberen påtager sig ved køb af smør eller koncentreret smør, herunder sanktionerne i tilfælde af manglende opfyldelse, fremgår skriftligt af den første købekontrakt, og at kontrakten underskrives af køberen.

Artikel 6, stk. 2, fastsætter således kun principperne, og det tilkommer fortsat de ansvarlige medlemsstater at fastsætte de nærmere bestemmelser om formkrav og retsvirkninger i tilfælde af overtrædelse af bestemmelserne.

Kommissionen foreslår derfor, at Bundesgerichtshof's andet spørgsmål besvares således:

»Det er for at opfylde kravet i artikel 6, stk. 2, andet afsnit, i forordning (EØF) nr. 349/73, hvorefter købekontrakten skal udfærdiges skriftligt, tilstrækkeligt, at købekontrakten indeholder en skriftlig påtegning om de forpligtelser, som køberen har påtaget sig i forbindelse med køb af smør eller koncentreret smør, og at køberen ved sin underskrift bekræfter sit kendskab til disse forpligtelser. Til gengæld tilkommer det fortsat de pågældende medlemsstater at fastsætte andre betingelser for overholdelse af kravet om skriftlighed, afgøre om sælgeren også skal underskrive købekontrakten, eller om der i tilfælde af en række bestillinger skal oprettes et dokument for hver bestilling og bestemme retsvirkningerne i tilfælde af overtrædelse af kravene til skriftlighed.«

Revisionsappellanten i hovedsagen, Franzen, foreslår, at Bundesgerichtshof's andet spørgsmål besvares punkt for punkt.

Med hensyn til spørgsmålet om de krav, som stilles til overholdelse af bestemmelsen om skriftlighed, anfører Franzen først, at fortolkningen af begrebet »skriftlig købekontrakt« skal være ensartet i Fællesskabet, og at fortolkningen derfor ikke kan foretages udelukkende på grundlag af en medlemsstats nationale ret. Da der ikke i Fællesskabet findes en ensartet procedureregel, som definerer udtrykket lovmæssig skriftlighed, som det er anvendt i artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73, skal »fortolkningen ske på baggrund af dels betydningen af og formålet med kravet om skriftlighed dels medlemsstaternes ret«.

Betydningen af og formålet med et formelt krav om, at en kontrakt skal udfærdiges skriftligt, beror imidlertid på, at den skriftlige form tjener som underretning for parterne og som bevis både mellem parterne og over for tredjemænd. Det følger heraf, at de to parter — når der gælder et sådant krav — i den skriftlige kontrakt skal angive varens art, mængde og pris, og at kontrakten skal underskrives af begge parter.

Franzen foretager videre en kortfattet gennemgang af medlemsstaternes regler om skriftlighed. Franzen udleder for det første heraf, »at en række medlemsstater med henblik på krav om skriftlighed ifølge lov eller overenskomst bestemmer, at begge parter skal underskrive det dokument, som indeholder kontrakten eller to enslydende dokumenter«, og for det andet at »det ifølge samtlige medlemsstaters ret gælder, at et skriftligt tilbud som stiltiende anerkendes ved leveringen, er tilstrækkeligt, selv om der er krav om en skriftlig købekontrakt, og at købekontrakten i det mindste skal angive mængden og prisen eller også de øvrige leveringsbetingelser«.

Med hensyn til Bundesgerichtshof's spørgsmål 2 b, mener Franzen, at det kun skal besvares, hvis Domstolen besvarer spørgsmål 2 a derhen, at det med henblik på overholdelse af kravet om skriftlighed er tilstrækkeligt, at kun køberen underskriver en bestilling. Franzen gennemgår derfor kun »for alle tilfældes skyld« spørgsmålet, om det er tilstrækkeligt, at kun den første kontrakt udfærdiges skriftligt, eller om de efterfølgende kontrakter ligeledes skal opfylde denne betingelse.

Da det følger af formålet med den pågældende bestemmelse, at den både skal tjene som underretning og bevis, er det imidlertid nødvendigt, at hver købekontrakt opfylder ovennævnte betingelser.

Franzen anfører endelig med hensyn til spørgsmål 2 c, at når kontrakter ifølge en fællesskabsregel skal udfærdiges skriftligt, må også retsvirkningerne af en overtrædelse af dette krav afgøres efter fællesskabsretten.

Ganske vist findes der heller ikke fællesskabsregler på dette område, men det tilkommer Domstolen at udfylde dette hul.

Ifølge Franzen »må det ud fra en logisk betragtning antages, at en kontrakt, der ikke som foreskrevet er udfærdiget skriftligt, er ugyldig«, hvilket svarer til tysk og græsk ret.

Kravet om skriftlighed er desuden i det foreliggende tilfælde ikke kun fastsat i kontraktsparternes interesse, men ligeledes i offentlighedens interesse, idet kravet om skriftlighed ligeledes skal sikre, »at prisnedsættelsen af smørret sker forskriftsmæssigt«. Da der ikke i forordning nr. 349/73 er fastsat bestemmelser, hvorefter de forpligtelser, som køberen har påtaget sig, »kunne gøres gældende overfor denne, også selv om den fornødne skriftlighed ikke foreligger«, og da der ifølge EF-retten gælder strenge bevisregler — Franzen henviser i denne forbindelse til retsvirk-

ningerne for indehaveren i tilfælde af tab af varecertifikat — medfører den manglende overholdelse af kravet om, at en købekontrakt om salg af koncentreret smør skal udfærdiges skriftligt, »at den lovmæssige forpligtelse med hensyn til anvendelsen af den købte vare og sanktionen i tilfælde af tilsidesættelse af disse forpligtelser ikke kan gøres gældende over for køberen«.

Medlemsstaterne er ligeledes bundet af bestemmelsen i artikel 6, stk. 2, andet afsnit. Selv om de ikke kan gøre ansvar gældende over for køberen i tilfælde, hvor der ikke foreligger en kontrakt i behørig skriftlig form som ovenfor fastlagt, kan eventuelle overtrædelser ikke desto mindre sanktioneres, idet »medlemsstaten kunne og skulle henholde sig til sælgeren, som i strid med den ham pålagte forpligtelse har solgt koncentreret smør uden skriftlig købekontrakt«.

Følgelig foreslår Franzen, at Bundesgerichtshof's andet spørgsmål besvares således:

»a) Kravet i artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73, hvorefter en købekontrakt skal udfærdiges skriftligt, skal forstås i henhold til de almindelige principper i EF-retten. Følgelig foreligger der kun en skriftlig købekontrakt, hvis kontrakten er underskrevet af *begge parter*, og den angiver varens art, pris og mængde.

b) Det er ikke tilstrækkeligt, at alene den første bestilling er sket skriftligt, og at de øvrige købekontrakter er indgået mundtligt under henvisning til den første bestilling. Det er derimod nødvendigt at hver — selvstændig — kontrakt udfærdiges skriftligt.

c) I tilfælde af overtrædelse af kravet om skriftlighed i artikel 6, stk. 2, andet afsnit, i forordning nr. 349/73, som ligeledes gælder købekontrakter om salg af koncentreret smør, er købekontrakten, og herunder køberens tilsagn i kontrakten om at betale konventionalbod, ugyldig i medfør af EF-retten.«

Ifølge *BALM* er det tilstrækkeligt for at opfylde kravet om skriftlighed, at alene køberen har forpligtet sig til at overholde den endelige anvendelse af det smør, som er afsat til nedsat pris, eller betale den efter national ret fastsatte bod, som i nærværende sag.

BALM henviser til, at formålet med forordning nr. 349/73 var at fremme afsætningen af smør til umiddelbart forbrug og med henblik herpå at sælge det til nedsat pris i form af koncentreret smør. Kravet om skriftlighed i artikel 6, stk. 2, andet afsnit, »betyder [derfor] udelukkende, at køberen skal afgive en skriftlig forpligtelseserklæring«, fordi han alene har påtaget sig forpligtelsen og derfor må underrettes om forpligtelsens omfang og rækkevidde. Underskriften fra den medlemsstats institution, som var pålagt at sikre forordningens overholdelse, var derfor ikke nødvendig.

Ifølge EF-retten var det ligeledes tilstrækkeligt for at overholde kravet om skriftlighed i artikel 6, stk. 2, andet afsnit, at køberen »har underskrevet købekontrakten ved den første bestilling, og at de i kontrakten nævnte forpligtelseserklæringer ifølge ordlyden udtrykkeligt ligeledes gælder senere bestillinger, specielt fordi der i købekontrakten ved den første bestilling udtrykkeligt er henvist til alle senere bestillinger«. Denne fremgangsmåde er i øvrigt også blevet fulgt.

BALM er endelig af den opfattelse, at spørgsmålet om retsvirkninger af en eventuel overtrædelse af kravet om skriftlighed ikke opstår, fordi de EF-retlige krav om skriftlighed er blevet overholdt. Da det således i nærværende sag drejer sig om »statslige ordensforskrifter, hvor alene køberens erklæring i forbindelse med påtagelsen af forpligtelsen skal ske skriftligt, finder de strenge formkrav i privatretten ikke anvendelse«.

III — Mundtlig forhandling

Firma Wilhelm Franzen og Hans-Harald Witt, revisionsappellanter i hovedsagen, ved advokat Festge, Hamburg, Pommerehnke, ligeledes revisionsappellant, ved advokat Dotzauer, Hamburg, BALM revisionsindstævnte i hovedsagen, ved advokat professor Nirk med møderet for Bundesgerichtshof i Karlsruhe, og Kommissionen for De europæiske Fællesskaber, ved advokat Stockburger, Frankfurt am Main, bistået af Hilf, Kommissionens juridiske tjeneste, har afgivet mundtlige indlæg og besvaret en række spørgsmål fra Domstolen i retsmødet den 4. februar 1982.

Pommerehnke, sagsøger i hovedsagen, har over for Domstolen forklaret, at han kun subsidiært fastholder sine skriftlige indlæg med hensyn til den nationale rets sidste spørgsmål, og at han i øvrigt på dette punkt tilslutter sig de af den anden revisionsappellant, Franzen, nedlagte påstande.

Generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 18. marts 1982.

Præmisser

1 Ved kendelser af 11. marts og 8. april 1981, indgået til Domstolen henholdsvis den 31. marts og 24. april 1981, har Bundesgerichtshof i medfør af EØF-traktatens artikel 177 stillet to præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 6 i Kommissionens forordning nr. 349/73 af 31. januar 1973 om afsætning til nedsat pris af interventionssmør, bestemt for umiddelbart forbrug i form af koncentreret smør (EFT L 40, s. 1).

2 Disse spørgsmål er blevet rejst under to sager mellem dels Pommerehnke, dels Firma W. Franzen og H.-H. Witt og Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung (herefter benævnt BALM). De pågældende sager blev forenet ved Domstolens kendelse af 13. maj 1981.

3 Kommissionen udstedte den omhandlede forordning for at formindske de smørlagre, der var opstået som følge af interventioner på smørmarkedet i medfør af artikel 6, stk. 1 og 2, i Rådets forordning nr. 804/68 af 27. juni 1968 om den fælles markedsordning for mælk og mejeriprodukter (EFT 1968 I, s. 169). Med henblik herpå åbnede Kommissionen mulighed for afsætning af smør i form af koncentreret smør til nedsat pris; iværksættelsen heraf skulle ske »på begæring af den medlemsstat, som mener sig i stand til at gennemføre det med et godt resultat«, det vil sige ved at forhindre, at det koncentrerede smør anvendes til andet end den endelige bestemmelse og således medfører forstyrrelser på smørmarkedet.

4 Kommissionen har med henblik på overholdelsen af disse krav fastsat følgende bestemmelser i artikel 6 i forordning nr. 349/73:

»1. Enhver, der ligger inde med smør eller koncentreret smør, skal føre et regnskab, som for hver leverance gør det muligt at konstatere navn og adresse på købere af smørret eller af det koncentrerede smør og de mængder, der svarer hertil.

2. I tilfælde af senere salg af smørret skal forpligtelserne vedrørende smørrets forarbejdning, emballering og endelige bestemmelse fremgå af salgskontrakten.

Denne kontrakt skal udfærdiges skriftlig og skal angive, at køberen har kendskab til sådanne retslige følger, bestemt af den pågældende medlemsstat, som han udsætter sig for, hvis han ikke overholder de ovenfor omtalte forpligtelser«.

5 Ved beslutning af 8. februar 1973 bemyndigede Kommissionen Forbundsrepublikken Tyskland til at sælge 4 000 tons koncentreret smør til nedsat pris. Einfuhr und Vorratstelle für Fette (herefter benævnt EFSt) — som senere er afløst af BALM — forestod som interventionsorgan afsætningen af det koncentrerede smør og udstedte i denne forbindelse den 13. februar 1973 visse cirkulærer, hvori til en skriftlig købekontrakt, som skulle indeholde en klausul om konventionalbod, for det tilfælde at smørret blev anvendt til andet end den endelige bestemmelse, og som overførte denne forpligtelse til senere købere.

6 Det var under disse omstændigheder, at sagsøgerne i hovedsagen købte en vis mængde koncentreret smør af forskellige selskaber. I en række tilfælde fandt købet sted, uden at der blev udfærdiget de som »købekontrakt og forpligtelseserklæring« betegnede dokumenter, mens sælgerens skriftlige erklæring manglede i samtlige tilfælde. Visse af købsdokumenterne indeholdt oplysninger om den købte mængde, men ikke om prisen, mens andre hverken angav mængde eller pris, men samtlige erklæringer indeholdt en klausul, hvorefter køberen forpligtede sig til at overholde bestemmelserne i cirkulærerne fra EVSt og til i tilfælde af overtrædelse at indbetale forskellen mellem interventionsprisen og den af Kommissionen fastsatte pris til EVSt, senere til BALM.

7 En del af det pågældende smør blev videresolgt til tredjemand, uden at salget skete skriftligt, og anvendt af disse i strid med det endelige formål.

8 Sagsøgerne blev i første instans ikendt bod, hvorefter de indgav revisionsanke til Bundesgerichtshof, idet de gjorde gældende, at de ikke var forpligtet til at betale den krævede bod, fordi de ikke havde indgået en skriftlig købekontrakt med deres leverandører.

9 Bundesgerichtshof finder, at afgørelsen af de to tvister afhænger af spørgsmålet, om løftet om konventionalbod blev afgivet i behørig skriftlig form, og mener, at det for at afgøre dete spørgsmål er nødvendigt at foretage en fortolkning af artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73; retten har følgelig i sag 66/81 forelagt Domstolen følgende spørgsmål:

»1. Omfatter artikel 6, stk. 2, i Kommissionens forordning (EØF) nr. 349/73 af 31. januar 1973 (EFT L 40, s. 1, af 13. februar 1973) kun senere salg af smør i uforarbejdet stand, eller omfatter den også senere salg af koncentreret smør?

2. Hvis denne bestemmelse også gælder for koncentreret smør:

a) Hvilke krav kan der da i henhold til fællesskabsretten stilles til overholdelse af bestemmelsen om skriftlighed? Er det især tilstrækkeligt til opfyldelse af kravet om skriftlighed, at der kun er afgivet en skriftlig erklæring af køberen og ikke af sælgeren, eller skal disse krav bedømmes i forhold til medlemsstaternes ret?

b) Hvis det ifølge fællesskabsretten er tilstrækkeligt til opfyldelse af kravet om skriftlighed, at der kun foreligger en af køberen underskrevet ordreafgivelse, er det da tilstrækkeligt, at kun den første ordre er afgivet skriftligt, og senere købekontrakter er indgået mundtligt under henvisning til den første ordreafgivelse?

c) Hvis kravet om skriftlighed ikke er opfyldt i henhold til fællesskabsretten, er købekontrakten — indbefattet en heri indeholdt erklæring fra køberen om at betale konventionalbod — da ugyldig i henhold til fællesskabsretten, eller skal retsvirkningerne bedømmes efter medlemsstaternes ret?«

Bundesgerichtshof har stillet de samme spørgsmål i sag 99/81, blot har retten i spørgsmål 2 a) præciseret, at køberens erklæring »ikke nærmere angiver pris og mængde«.

Det første spørgsmål

10 Ifølge Bundesgerichtshof gælder artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73 ligeledes koncentreret smør, da det på baggrund af forordningens formål må udelukkes, at afsætningen af smør og koncentreret smør behandles forskelligt, og idet »smør« må anses som overbegreb for varen både før og efter forarbejdningen.

11 Mens det udtrykkeligt fremgår af artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 349/73, at bestemmelsen både omhandler smør og koncentreret smør, nævner artiklens stk. 2 kun »smørret«. Yderligere synes det at fremgå af de i stk. 2 anførte arbejdsprocesser, som f.eks. »forarbejdning« og »emballering«, at bestemmelsen kun vedrører smør og ikke koncentreret smør, idet koncentreret smør logisk set allerede er forarbejdet og emballeret.

12 Det følger imidlertid af betragtningerne til forordningen og dennes titel, at formålet med forordningen er at formindske de betydelige interventionslagre af smør ved at fremme et større smørforbrug alene gennem afsætning af smør til umiddelbart forbrug i form af koncentreret smør. Det var derfor nødvendigt at indføre et effektivt kontrolsystem og eventuelt fastsætte sanktioner til imødegåelse af overtrædelser; bestemmelserne i artikel 6, som er nærmere uddybet i de følgende artikler, blev udstedt med henblik herpå.

13 Systemet ville imidlertid være fuldstændig ineffektivt, hvis ikke de retslige følger også gjaldt med hensyn til koncentreret smør, idet koncentreret smør ellers kunne afsættes til industriel forarbejdning og således anvendes i strid med den endelige bestemmelse, nemlig umiddelbart forbrug.

14 Da det koncentrerede smør som helhed skal anvendes til umiddelbart forbrug, følger det heraf, at de i den pågældende forordnings artikel 6, stk. 2, fastsatte betingelser i tilfælde af senere salg af smørret ligeledes må finde anvendelse på salg af koncentreret smør for helt at udelukke, at det koncentrerede smør anvendes i strid med den endelige bestemmelse.

15 Bundesgerichtshof's første spørgsmål må derfor besvares med, at artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73 også omfatter senere salg af koncentreret smør.

Det andet spørgsmål

16 Det bemærkes først, at det ifølge den pågældende forordnings tredje betragtning gælder, »at dette indgreb iværksættes på begæring af den medlemsstat, som mener sig i stand til at gennemføre det med et godt resultat«, og at forordningens artikel 12 bestemmer:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige forholdsregler for, at virkningen af prisnedsættelsen eller støttebeløbet giver sig udslag i detailleddet . . .«

17 Kommissionen har imidlertid lagt vægt på, at det — uanset hvilke foranstaltninger de af dette indgreb berørte medlemsstater finder det nødvendigt at træffe — blev pålagt medlemsstaterne at sikre, at købekontrakten udfærdiges skriftligt og angiver, at køberen har kendskab til sådanne retslige følger, bestemt af den pågældende medlemsstat, som han udsætter sig for, hvis ikke han overholder de fastsatte forpligtelser blandt andet med hensyn til smørrets endelige bestemmelse.

18 Da salg af smør til nedsat pris altid kun iværksættes på én medlemsstats område, er det den nationale rets opfattelse, at skriftlighedskravet skal betragtes som en rammebestemmelse, hvis nærmere udformning og retsfølger

derimod skal udledes af medlemsstaternes ret. Medlemsstaterne kan i øvrigt fastsætte yderligere betingelser, som går videre end kravene i fællesskabsretten, med henblik på opfyldelsen af deres forpligtelse til at gennemføre indgrebet »med et godt resultat«.

19 Det bemærkes, at formålet med den pågældende forordning er at fremme afsætningen af interventionssmør til nedsat pris til umiddelbart forbrug.

20 Det fremgår således — under hensyn til den overordnede målsætning, som ligger til grund for disse offentligretlige bestemmelser — klart af artikel 6, stk. 2, at udtrykket »salgskontrakt« har en anden betydning end den, som normalt gælder i privatretten.

21 Det er således med hensyn til den pågældende forordning afgørende, at køberen skriftligt erklærer at have kendskab til sådanne retslige følger, som han udsætter sig for, hvis ikke han overholder de fastsatte forpligtelser, navnlig med hensyn til det nedsatte smørs endelige bestemmelse.

22 I nærværende sag er garantierne for, at det til nedsat pris afsatte smør anvendes i overensstemmelse med forordningens krav, og de retslige følger, som eventuelt finder anvendelse, detaljeret fastlagt i en række cirkulærer af 13. februar 1973 fra EVSt, hvorfor fortolkningen heraf må foretages efter national ret; i tvivlstilfælde skal fortolkningen imidlertid ske under hensyn til de trufne EF-foranstaltninger og foretages i overensstemmelse med formålet med de pågældende EF-bestemmelser.

23 Med hensyn til forordning nr. 349/73, er det således tilstrækkeligt til opfyldelse af kravet om, at kontrakten skal udfærdiges skriftligt, at køberen skriftligt har forpligtet sig til at overholde de forpligtelser, som er fastsat i de nationale cirkulærer, og at kontrakten nævner de retslige følger, som køberen udsætter sig for, hvis han ikke overholder disse forpligtelser.

24 Hvis den første ordreafgivelse derfor opfølges af en skriftlig kontrakt, som er underskrevet af køberen og indeholder de ovennævnte angivelser, mens senere ordrer er effektueret mundtligt, må samtlige de afgivne ordrer anses for at opfylde skriftlighedskravet i artikel 6, stk. 2, hvis de eventuelle retslige følger også kan gøres gældende med hensyn til de senere ordrer i tilfælde af overtrædelse af de fastsatte forpligtelser.

25 Det er derfor tilstrækkeligt, at alene køberen skriftligt forpligter sig til at opfylde betingelserne med hensyn til den endelige bestemmelse i den pågældende EF-forordning.

26 Det andet spørgsmål må derfor besvares med:

a) at skriftlighedskravet i artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73 er opfyldt, hvis blot køberen har afgivet en skriftlig erklæring — også selv om den ikke nærmere angiver pris og mængde — der nævner de retslige følger, som køberen udsættes for i tilfælde af manglende overholdelse af de fastsatte forpligtelser blandt andet med hensyn til varens endelige bestemmelse;

b) at det ifølge fællesskabsretten er tilstrækkeligt, at kun den første ordre er afgivet skriftligt, når senere købekontrakter — selv om de er indgået mundtligt — henviser til den første ordre, og det sikres, at de retslige følger ligeledes kan gøres gældende med hensyn til senere ordrer;

c) at de pågældende kontrakters retsvirkninger og øvrige vilkår skal bedømmes efter national ret.

Sagens omkostninger

27 De udgifter, der er afholdt af Kommissionen for De europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke godtgøres. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i de sager, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (tredje afdeling)

vedrørende de spørgsmål, som er forelagt den af Bundesgerichtshof ved kendelser af henholdsvis 11. marts og 8. april 1981, for ret:

1. **Artikel 6, stk. 2, i Kommissionens forordning nr. 349/73 af 31. januar 1973 om afsætning til nedsat pris af interventionssmør, bestemt for umiddelbart forbrug i form af koncentreret smør (EFT L 40, s. 1) omfatter også senere salg af koncentreret smør.**

2. a) **Skriftlighedskravet i artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 349/73 er opfyldt, hvis blot køberen har afgivet en skriftlig erklæring — også selv om den ikke nærmere angiver pris og mængde — der nævner de retslige følger, som køberen udsættes for i tilfælde af manglende overholdelse af de fastsatte forpligtelser bl.a. med hensyn til varens endelige bestemmelse.**

   b) **Det er ifølge fællesskabsretten tilstrækkeligt, at kun den første ordre er afgivet skriftligt, når senere købekontrakter — selv om de er indgået mundtligt — henviser til den første ordre, og det sikres, at de retslige følger ligeledes kan gøres gældende med hensyn til senere ordrer.**

   c) **De pågældende kontrakters retsvirkninger og øvrige vilkår skal bedømmes efter national ret.**

Touffait Mackenzie Stuart Everling

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 29. april 1982.

Justitssekretæren
efter bemyndigelse

H. A. Rühl

Ekspeditionssekretær

A. Touffait

Formand for tredje afdeling